

Originalveröffentlichung in: *Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności 2021 (2022)*, S. 280-283
Online-Veröffentlichung auf ART-Dok (2025), DOI: <https://doi.org/10.11588/artdok.00009687>

Adam Małkiewicz **3 II 1936–25 VI 2021**

Nieliczna grupa historyków sztuki, członków Polskiej Akademii Umiejętności, poniosła niepowetowana stratę – 25 czerwca 2021 roku zmarł jej nestor, profesor Adam Małkiewicz, członek czynny Wydziału I Filologicznego PAU i przewodniczący Komisji Historii Sztuki PAU. Adam Mieczysław Małkiewicz urodził się 3 lutego 1936 roku w Krakowie. Po ukończeniu renomowanego I Liceum Ogólnokształcącego im. Bartłomieja Nowodworskiego w roku 1953 podjął studia historii na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kolejne stopnie naukowe zdobywał na macierzystej uczelni. 15 października 1958 roku uzyskał magisterium na podstawie pracy *Zespół architektoniczny na Bielanach pod Krakowem (1605–1630)*, przygotowanej pod kierunkiem prof. Adama Bochnaka. W roku 1967 Rada Wydziału Filozoficzno-Historycznego nadała mu stopień doktora nauk humanistycznych w oparciu o rozprawę *Spór o formę centralną i podłużną w architekturze włoskiej XVI wieku. Geneza i oddziaływanie układu przestrzennego kościoła il Gesù w Rzymie*, której promotorem był prof. Adam Bochnak. Habilitował się w roku 1976 na podstawie książki *Teoria architektury w nowożytnym piśmiennictwie polskim*. W roku 2001 uzyskał tytuł profesorski. W roku 2006 został członkiem korespondentem, a w roku 2014 – członkiem czynnym Wydziału I Filologicznego PAU. Od roku 2013 do śmierci był przewodniczącym Komisji Historii Sztuki PAU.

Już podczas studiów Adam Małkiewicz podejmował dorywcze prace przy inwentaryzacji zabytków, a natychmiast po uzyskaniu dyplomu został zatrudniony w Muzeum Narodowym w Krakowie jako młodszy asystent w Dziale Polskiej Sztuki Cerkowej i Sztuki Cerkiewnej. Równocześnie nadal uczestniczył w pracach inwentaryzacyjnych i wykonywał dokumentacje naukowe do celów konserwatorskich.

1 lutego 1962 roku podjął pracę w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego, wiążąc się z tą uczelnią na ponad czterdzieści lat, kolejno uzyskując stanowiska starszego asystenta (1964), adiunkta (1969), docenta (1979) i profesora nadzwyczajnego (2001). W roku 2006 przeszedł na emeryturę. Podejmował także prace dydaktyczne w innych uczelniach: w krakowskiej Akademii Sztuki Pięknych (1997–1998) i na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II jako profesor nadzwyczajny (2009) i profesor zwyczajny (2009–2016). W latach 1992–1996 pełnił funkcję wicedyrektora Muzeum Narodowego w Krakowie ds. naukowych i oświatowych.

W ciągu ponad czterdziestu lat pracy Adam Małkiewicz zrobił bardzo wiele dla Instytutu Historii Sztuki UJ i całego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przez kilka kadencji pełnił odpowiedzialne i czasochłonne funkcje dyrektora i wicedyrektora Instytutu, był członkiem Senatu UJ i wielu komisji uniwersyteckich, wielokrotnie podejmował się zadań specjalnych, jak opracowanie programu i nadzór nad remontem konserwatorskim Collegium Iuridicum, obecnej siedziby Instytutu.

Osiągnięcia dydaktyczne prof. Adama Małkiewicza były wręcz ogromne. W ciągu lat pracy w Instytucie Historii Sztuki UJ prowadził wszystkie zajęcia mieszczące się w zakresie nauki o metodzie oraz historii sztuki nowożytnej, a także niezliczone wykłady monograficzne. Jego seminarium cieszyło się wielkim powodzeniem, którego miarą jest wypromowanie 98 magistrów. Ponadto, na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II wypromował kolejnych sześciu magistrów i dwóch licencjatów. Prof. Małkiewicz był też promotorem w siedmiu przewodach doktorskich oraz był wielokrotnie powoływany na recenzenta w przewodach doktorskich i habilitacyjnych na Uniwersytecie Jagiellońskim i w innych uczelniach. Jako promotor i recenzent odznaczał się niezwykłą umiejętnością znalezienia w tekście stron silnych i słabych, życzliwie i bezinteresownie pomagając uczniowi lub koledze autorowi w wydobywaniu pierwszych i poprawieniu drugich. Był przy tym równie wyczulony na stronę merytoryczną, jak filologiczną opracowywanego tekstu. Umiejętności te sprawiała, że był też znakomitym redaktorem wydawnictw naukowych – „Prac z Historii Sztuki” (Zeszyty Naukowe UJ) oraz „Foliów Historiae Artium”.

Działalność badawcza prof. Adama Małkiewicza zaowocowała 109 publikacjami naukowymi (w tym trzy książki) i obejmowała trzy główne kierunki:

- 1) dzieje architektury nowożytnej;
- 2) dzieje nowożytnej teorii sztuki;
- 3) dzieje historii sztuki i jej metod.

W każdej ze wskazanych dziedzin uzyskał znaczące osiągnięcia. Jego praca magisterska o kościele Kamedułów na Bielanach pod Krakowem

zapoczątkowała nurt badań nad architekturą monastyczną, szeroko uwzględniający reguły i przepisy budowlane poszczególnych zakonów. Niewiele późniejsza rozprawa, poświęcona jezuickiemu kościołowi ŚŚ. Piotra i Pawła w Krakowie, zyskała znaczenie pozycji klasycznej, bez której nie może być poważnie rozpatrywana problematyka nowożytnych dziejów sztuki polskiej. W pracy tej, podobnie zresztą jak i w innych, prezentował precyzyjną metodę, tak z punktu widzenia historii, jak historii sztuki, łącząc badania źródłowe z wzorową analizą struktury budowlanej i artystycznej omawianego dzieła. Wnioski opierał na sprawdzonych przesłankach, a hipotezy wysuwał ostrożnie, co niestety nie jest cnotą wielu współczesnych autorów, piszących na podobne tematy. Wejście w problematykę dziejów sztuki zakonu jezuitów doprowadziło Adama Małkiewicza do napisania rozprawy doktorskiej, poświęconej genezie i oddziaływaniu układu przestrzennego kościoła il Gesù w Rzymie. Praca ta, oparta na badaniach przeprowadzonych w archiwach i bibliotekach rzymskich, była w połowie lat sześćdziesiątych jedną z nielicznych w naszym środowisku prób zmierzenia się z wielką problematyką sztuki europejskiej, wymagającą odwagi w postawieniu problemu, przedarcia się przez materiał źródłowy i przebogată literaturę, a wreszcie podjęcia polemiki z licznymi autorytetami światowymi. Adam Małkiewicz sprostą temu zadaniu, dając opracowanie klarowne, zdecydowanie formułujące główne tezy i wyczerpująco uzasadniające wnioski. W ówczesnych polskich warunkach odcięcie od zagranicznego materiału zabytkowego i literatury przedmiotu był to prawdziwy sukces, wytyczający sposób postępowania dla ówczesnego młodego pokolenia historyków sztuki. Jako badacz architektury Adam Małkiewicz zaznaczył się w następnych latach, publikując m.in. ważne prace poświęcone Bartłomiejowi Wąsowskiemu oraz syntezę dziejów architektury sakralnej w Krakowie w epoce renesansu i baroku.

Wątek badań nad teorią sztuki jest w twórczości naukowej Adama Małkiewicza najpełniej reprezentowany przez rozprawę habilitacyjną *Teoria architektury w nowożytnym piśmiennictwie polskim*. Praca ta wydobyła zupełnie nowe aspekty XVII- i XVIII-wiecznej teorii sztuki w Polsce, której istnienia wcześniej praktycznie nie podejrzewano. Autor wskazał na istnienie źródeł do badań nad teorią, które wcześniej nie były brane pod uwagę (np. teksty o charakterze teologicznym lub matematycznym). Sam poszedł zresztą wyznaczoną w ten sposób drogą, opracowując elementy teorii sztuki w pracach ks. Wojciecha Tylkowskiego.

Bardzo istotne znaczenie mają prace Adama Małkiewicza dotyczące dziejów polskiej historii sztuki. Przynoszą one nie tylko nowy materiał historyczny, ale przede wszystkim pogłębioną refleksję metodologiczną, pozwalającą na pełniejsze zrozumienie drogi rozwoju intelektualnego, którego kontynuacją jest działalność obecnego pokolenia badaczy.

Również w badaniach nad malarstwem wypowiedzi Adama Małkiewicza mają istotny ciężar gatunkowy, jak np. zaproponowane przez niego uporządkowanie pojęć dotyczących portretu staropolskiego oraz złożonej problematyki relacji wzór–naśladownictwo w sztuce.

Każda praca Adama Małkiewicza przyczyniała się w swoim czasie do utwardzenia gruntu wiedzy, po którym bezpiecznie mogą się poruszać następni badacze. Jego teksty mają wysoką wartość tak z punktu widzenia ustaleń szczegółowych, jak i z punktu widzenia metody (mam tu na myśli zarówno prace poświęcone metodologii, jak wzorowe stosowanie metody w praktyce). Stosunkowo najmniej jest w jego dorobku opracowań o charakterze syntetycznym, jakkolwiek doskonałą próbkę swych umiejętności w tej dziedzinie dał w obszernym tekście *Barokowa architektura w Krakowie*, zawartym w tomie *Theoria et praxis. Studia z dziejów sztuki nowożytnej i jej teorii*.

Niezależnie od podniesionych wyżej zasług naukowych i dydaktycznych, Adam Małkiewicz był przede wszystkim życzliwym kolegą i przełożonym, wyzbytym jakiejkolwiek zawiści. To w znacznym stopniu dzięki niemu Zakład Historii Sztuki Nowożytnej przez wiele lat był zasilany nowymi, optymalnie dobranymi pracownikami, co zapewniło mu przechodzenie z sukcesem przez kolejne bariery pokoleniowe. Jako przewodniczący Komisji Historii Sztuki wpisał się w piękną tradycję, sięgającą Lucjana Siemieńskiego, Władysława Łuszczkiewicza i Mariana Sokołowskiego, a w bliższych nam czasach kontynuowaną przez Adama Bochnaka, Jerzego Szablowskiego, Lecha Kalinowskiego i Jerzego Gądomskiego. Jego odejście zrodziło lukę nie do wypełnienia we wszystkich instytucjach, z którymi był związany. W roku 2006 grono uczniów, przyjaciół i kolegów prof. Adama Małkiewicza uczciło jego zasługi, ofiarowując mu tom studiów *Praxis atque theoria*, którego tytuł stanowi nawiązanie do jego własnej książki.

Jan K. Ostrowski